

Список використаних джерел

1. Антонич Б.-І. Велика гармонія (Модерністична поезія ХХст.) / упоряд., передм., прим. Д.В. Павличка. – К.: Веселка, 2003. – 350 с.
2. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – №1. – С. 64-72.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
4. Мифы народов мира: энциклопедия: в 2 т. / гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Сов. энцикл., 1992. – Т. 2. – 719 с.
5. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2003. – 144 с.
6. Новикова М. Міфи та місія. – К.: Дух і література, 2005. – 432 с.
7. Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / Н.И. Толстой (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 1999. – Т. 2. – 697 с.
8. Славянские древности: этнолингвистический словарь: в 5 т. / Н.И. Толстой (отв. ред.). – М.: Международные отношения, 2004. – Т. 3. – 699 с.
9. Слухай Н.В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології. – К.: Київський університет, 2005. – 167с.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1987. – Т. 3. – 831с.

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу концепту-образу “русалка” – однієї із сакральнотонічних етнокультурних величин у поезії Б.-І. Антонича. Виявлено основні концептуальні смисли та оцінку маркованість досліджуваної структури.*

***Ключові слова:** концепт-образ, концептуальний смисл, сакральний, конотація, поетична мова.*

***Summary.** The article deals with the analysis of “mermaid” concept-image as one of the sacral-demoniacal and ethno-cultural values in the poetry by B.-I. Antonych. The basic conceptual senses are found out and the valuation marking of the explored structure.*

***Key words:** concept-image, conceptual sense, sacral, connotation, poetic language.*

УДК 801:021.411

Вірченко Т.І.

МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Сучасний розвиток науки і літературознавства в тому числі висуває перед теоретиками та істориками літератури низку завдань. Вони зумовлені двома факторами. По-перше, “у відповідь на очікуване запитання: “який метод є найкращим, який обрати?”” [7, 37], поки що відповіддю залишається запитання, хоча методологія дослідження є фундаментом наукового пошуку. По-друге, “література як інституція, як суспільна практика докорінно змінила свої функції та завдання”. Логічно, що формулювання цих завдань зводиться до “оновлення наукового інструментарію, коригування підходів та поглядів науковців на об’єкт дослідження” [10, 169]. Реалізувати ці завдання можна послуговуючись настановами Л. Білецького, які залишаються актуальними й нині. Так, спочатку слід “на перше місце висунути наукові ідеї та методологічні принципи українських учених, з’ясувати їх значення не лише в українській науці, але взагалі, й цим дати зрозуміти молодим ученим, що перш ніж наслідувати західноєвропейські ідеї, треба конче заглянути в нашу наукову скарбницю” [10, 101]. Крім цього, літературознавець окреслив два етапи наукової творчості вченого: “1) інтуїтивне відкриття нових обріїв у тій ділянці науки, в якій він працює, і 2) методологічного обґрунтування цих нових винайдень, щоб вони зі свого захованого стану <...> перейшли до конкретного життя, до об’єктивного існування, приступного для широких кіл учених і суспільства” [10, 102]. Дане наукове дослідження і є виконанням цього другого етапу. Для його повноцінної реалізації слід звернутися до “знань, нагромаджених, зокрема, історією мови, історією матеріальної культури, психологією тощо. Без таких знань

багато деталей твору можуть бути витлумачені спотворено, їх або зовсім не розуміють, або просто не завважають” [10, 176]. Подібні думки підтримують польські вчені Данита Уліцька, Едвард Касперський [7].

У сучасному літературознавстві відсутня чітко розроблена методика аналізу художнього конфлікту. У науці існує дві протилежні думки. З одного боку, “метод повинен пристосовуватися до явищ, які стають об’єктом дослідження і до мети, яку дослідження переслідує” [7, 30]. З іншого боку, “методологія не може передбачити ані всіх застосувань методу, ані всіх обставин, які її супроводжують. Тож вона не може категорично й безапеляційно ствердити, що якийсь метод є незамінний, придатний для всього й чинний на всі часи” [7, 30]. Перед тим як обрати одну з позицій, або спробувати знайти компроміс, варто звернутися до аксіоми, висловленої Г. Ключеком: “розробка методики конфлікту полягає в першу чергу у розробці основних понять, за допомогою яких його можна здійснювати” [4, 149]. Це друге завдання даної публікації.

Так, класична методика вивчення конфлікту зводиться, у кращому випадку, до визначення зав’язки, розвитку подій, кульмінації і розв’язки або до констатації протидіючих сил (Кіра Ломазова “Самостояння праведне й неправедне. Конфлікт у житті – конфлікт у літературі” – 1988).

А. Козлов, Р. Козлов [5], приділяючи значну роль конфлікту при аналізі драматургічного твору, зупиняють свою увагу на визначенні причин і суті протистояння (суперечності) між дійовими особами, типу і характеру конфлікту, процесу його розвитку та ідейно-естетичної сутності.

А. Обертинська визначає лише перші необхідні кроки при дослідженні конфлікту: “визначити основний предмет конфлікту, тобто за що йде боротьба” [11, 12] та “правильно визначити вихідну ситуацію – першооснову виникаючого конфлікту” [11, 30].

Свою методику аналізу художнього конфлікту пропонує С. Михида:

1. Визначити причини та життєвий матеріал, який зумовив появу (або необхідність) змалювання конфлікту.
2. Окреслити ознаки конфлікту.
3. Визначити проблематику художнього твору.
4. Охарактеризувати триєдину єдність: проблематика – характер – конфлікт.

Тут важливо показати як конфлікт вимагає діяти характер. Але науковець мислить об’єктивно, не забуваючи, що й “певні риси характеру впливають на розвиток конфлікту” [8, 82].

5. Визначити наскрізний та мікроконфлікти. Функціональне призначення “мікро-конфлікту” полягає в тому, що він “служить не лише поліпшенню сценічних якостей твору, але й значно впливає на подієвий та внутрішньо-психологічний конфлікти”.

6. У кожному конфлікті визначити зав’язку, розвиток подій, кульмінацію, розв’язку.

7. Окреслити загальну систему конфліктів твору.

8. Охарактеризувати поетику конфліктів.

Суть методики Р. Гром’яка полягає в необхідності з’ясувати конфліктуючі сторони, витoki конфлікту (причини, умови, мотиви), його вимір (рівень свідомості, на якому відбувається конфлікт), визначити моделі з’ясування конфлікту і, відповідно, його ознаки. Завершуватися подібний аналіз повинен визначенням позиції письменника щодо конфлікту.

Н. Мірошникова зазначає, що при дослідженні конфліктів 20-х років XX століття популярним є соціологічний метод.

Л. Тарасюк визначає наступні етапи дослідження художніх конфліктів: визначення конфліктуючих пар; мети, обставин конфлікту; моделі розгортання конфліктів; їх функцій.

В. Головінчер характеризує спрощену методику вивчення конфлікту, яка полягає у виділенні головних і другорядних учасників конфлікту, а також констатації протиріч дійсності та зіставлень інтересів.

На основі думок психологів, філософів і соціологів можна також запропонувати методику аналізу конфлікту, яка підлягає адаптації і до аналізу “художнього конфлікту”.

– Окреслити ознаки, які дозволяють оцінити ситуацію як конфліктну (прояв у поведінці, протиріччя між учасниками ситуації, афективні прояви учасників ситуації).

– Визначити тип конфлікту: внутрішній чи зовнішній.

– Визначити вид внутрішнього (зовнішнього) конфлікту. Вчені виокремлюють шість видів внутрішнього конфлікту: мотиваційний (між “хочу” і “хочу”), моральний (між “хочу” і “треба”), рольовий (між “треба” і “треба”), адаптаційний (між “треба” і “можу”), нереалізований (між “хочу” і “можу”), неадекватний (між “можу” і “можу”).

– Охарактеризувати часово-просторові умови та інші обставини конфлікту.

– Визначити джерело, причини конфлікту, його об’єкт (матеріальна, соціальна або духовна цінність, до володіння або користування якою прагнуть опоненти) і предмет (“об’єктивно існуюча

або уявна проблема, що лежить в основі конфлікту. Це те протиріччя, через яке і заради розв'язання якого сторони вступають у протиборство" [1, 218]).

- Окреслити інтереси і позиції учасників конфлікту у зв'язку з головним суперечливим питанням.

- Визначити учасників конфлікту: основні учасники конфлікту (серед них назвати ініціатора), групу підтримки, інші учасники. Констатувати усвідомлення учасниками конфлікту ситуації як конфліктної.

- Оцінити першу реакцію персонажа на конфліктну ситуацію (кооперативна стратегія подолання конфлікту, шлях боротьби, відмова від участі в конфлікті).

- Охарактеризувати стратегії поведінки, що обирають учасники конфлікту (суперництво, співпраця, компроміс, уникання, пристосування).

- Визначити наявність третьої сторони і її роль у розвитку конфлікту (підвищує мотивацію, покращує комунікацію, регулює взаємодію тощо).

- Охарактеризувати стадії розвитку конфлікту:

- 1) поступове посилення конфлікту внаслідок зростання кількості учасників;

- 2) зростання кількості причин виникнення конфлікту;

- 3) посилення активності учасників конфлікту і підвищення їх вимог;

- 4) наростання емоційної напруженості;

- 5) радикальна зміна ставлення до конфліктної ситуації.

- Визначити ознаки конфлікту. Охарактеризувати гостроту (інтенсивність) конфлікту – низька (суперечка), середня, висока (фізичне знищення однієї зі сторін).

- Визначити форму завершення конфлікту: розв'язання, врегулювання, згасання, ліквідація, переростання в інший конфлікт.

- Визначити ознаки розв'язання конфлікту: деструктивний чи конструктивний.

- Окреслити результати конфлікту (здійснені дії учасників, наслідки для стосунків учасників тощо).

- Охарактеризувати наявність післяконфліктної ситуації.

- Оцінити поетику художнього конфлікту.

- Визначити функції конфлікту в художньому творі.

Подібна схема є робочою і потребує своєї апробації під час аналізу художніх творів. Помітним є те, що деякі аспекти мають ознаку одночасності, а тому їх побудова в лінійну схему потребує вдосконалення. Це стане завданням у подальших наукових пошуках.

Тут слід висловити ще одне застереження. Пряме застосування подібної схеми відповідатиме дескриптивному літературознавству. Р. Козлов у статті "Межі "механістичності" теорії літератури" висловлює занепокоєння наслідками нехтування законів логіки в теоретико-літературних питаннях. Літературознавець пропонує застосовувати "перехід від дескриптивного до власне наукового мислення", що не є "штучним перенесенням методів точних наук у літературознавчу царину" [6, 332]. Так, дослідником запропоновано об'єктно орієнтоване моделювання, яке передбачає "визначення системи ознак (характеристик) об'єктів та їхніх парадигм, і лише потім – керування об'єктами шляхом зміни параметру певної ознаки, що відповідає системному науковому мисленню" [6, 332].

З іншого боку, представлено декілька методик аналізу конфліктів, "одночасне застосування яких може бути доречним – тією, власне, мірою, якою вони допомагають зрозуміти філософсько-мистецьку своєрідність певного явища, конкретного тексту, всієї спадщини письменника, цілого літературного напрямку" [10, 94].

Список використаних джерел

1. Анцупов А., Шипилов А. Конфликтология: Учебник для вузов. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 496 с.
2. Головинчер В. Драма есть действие // Література – Театр – Суспільство. – Т. 2. – Херсон, 2007. – С. 24-29.
3. Гром'як Р. Своєрідність конфлікту в художньому світі Тараса Шевченка // Наукові записки. Серія: Літературознавство. – Вип. XV. – Тернопіль, 2004. – С. 3-13.
4. Ключок Г. У світлі вічних критеріїв (Про систему критеріїв оцінки літературного твору). – К.: Дніпро, 1989. – 222 с.
5. Козлов А., Козлов Р. Азбука літературознавства: навч.-метод. посіб. – Кривий Ріг, 2001. – 200 с.
6. Козлов Р. Межі "механістичності" теорії літератури // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. праць. – Вип. 22. – Ч. 1. – К.: Акцент, 2005. – С. 329-333.
7. Література. Теорія. Методологія / Пер. з польської С. Яковенка; Упорядкув. і наук. ред. Д. Уліцької. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 543 с.

8. Михида С. Слідами його експериментів: Змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2002. – 192 с.
9. Мірошникова Н. Найуживаніші літературознавчі методи аналізу художнього твору. Стисла характеристика // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – №6. – С. 11-13.
10. Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти): Зб. – К.: Фенікс, 2005. – 260 с.
11. Обертинська А. Основи теорії драми та сценарної майстерності: навч. посібник. – К., 2002. – 132 с.
12. Тарасюк Л. Конфлікт із самістю в романі Фр. Моріака “Місця за рангом” // Вісник Львівського університету. – Серія філол., 2004. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 259-264.

***Анотація.** У статті проаналізовані існуючі методики аналізу конфліктів у сучасних гуманітарних науках. Визначаючи перспективи для подальших досліджень у цьому напрямку, запропоновано знайти компроміс у створенні єдиної методики, яка узагальнювала б досвід попередників і відповідала б вимогам об'єктивно орієнтованого моделювання.*

***Ключові слова:** художній конфлікт, моделювання, метод дослідження.*

***Summary.** The article reviewed existing methods of analysis of conflicts in the modern humanities. Determining the prospects for further research in this direction was suggested to find a compromise in the creation of a unified methodology, which would experience uzahalnyuvala predecessors and meet the requirements of objective-oriented modeling.*

***Key words:** artistic conflict, modelization, method of research.*

УДК 811.161.2'373'8: 821.161.2

Власюк В.В.

МОВНІ ЗАСОБИ ЗАПАХОВОЇ КАРТИНИ СУЧАСНОГО МІСТА І СЕЛА У НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Мова залишається всеосяжним засобом втілення надбань пізнавальної, науково-художньої діяльності людини, народу. З одного боку, письменник розбудовує національну мову, виявляє її приховані здатності, і його словник з авторськими “прирошеннями” смислу ніби протистоїть понятійному значенню багатьох загальноживаних слів і словосполучень, з другого – видобуваються ці “прирошення” з тієї мови, якою пише письменник. Свіжість, нетрафарентність використання мовних засобів у майстра слова завжди поєднується з глибиною проникнення в загальні потенції мови [5, 17]. Здається, що мова виробила надзвичайно мало засобів для віддзеркалення світу запахових відчуттів людини, проте письменники віднаходять в її глибинах необмежені можливості для змалювання вражень та уявлень, які формуються у свідомості як окремого індивіда, так і народу загалом. “Слова з семою “запах” беруть участь не лише в процесі мовного кодування ситуацій ольфакторного сприймання, але й виступають культурно значущими орієнтирами, що сприяють пізнанню навколишньої дійсності” [4, 15].

Метою статті є виявлення ольфакторних образів, що визначають специфіку сприймання сучасною людиною міста та села. Увага акцентується на мовних конструкціях з семою “запах”, які відбивають процеси урбанізації.

Запахи для людини втратили свої первинні функції – орієнтацію в просторі та продовження роду. “Люди вилучають із запаху лише невеличку частину тієї інформації, яка доступна тваринам” [1, 54], але їм притаманна асоціативність мислення, здатність поєднувати речі різного походження, уміння творити абсолютно нові образи.

Природі відомо мільйони запахів, що виділяються рослинами, тваринами, людьми, хімічними елементами тощо, але є ще більше запахів, що існують тільки у свідомості людей та акумулюють у собі складні поняття та слова-символи. Так створюється ольфакторна картина світу.

Одоративні характеристики та номінації часто приписуються таким абстрактним поняттям, як любов, ненависть, дитинство, Батьківщина. О. Левінсон виділяє так звані “великі” й “малі”